

**ЗАРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ НА БУКОВИНІ:
ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОДІЇ ОСОБИСТОСТІ ТА
СЕРЕДОВИЩА В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ**

Богдан СТОРОЩУК

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича,
Буковинський державний медичний університет, Чернівці (Україна),
b.stor@chnu.edu.ua

Микола ЦЕПЕНДА

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
(Україна),
m.tsependa@chnu.edu.ua

**THE EMERGENCE OF ECONOMIC SCIENCE IN
BUKOVYNA: THE DIALECTICS OF THE INTERACTION
BETWEEN PERSONALITY AND ENVIRONMENT
IN THE DECISION-MAKING PROCESS**

Bogdan STOROSHCHUK

Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University,
Bukovinian State Medical University, Chernivtsi (Ukraine),
ResearcherID: D-3625-2016, ORCID ID: 0000-0001-8680-1762

Mykola TSEPENDA

Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University (Ukraine),
ORCID ID 0000-0002-7570-2782

Storoshchuk Bohdan, Tsependa Mykola. The Birth of Economic Science in Bukovyna: Dialectics of the Interaction of the Individual and the Environment in the Decision-Making Process.

Friedrich Klänwechter initiated the teaching of economic disciplines at the newly established university in Chernivtsi on a combination of the traditions of the Austrian and German schools and prepared fertile ground for the beginning of Schumpeter's work. Joseph Alois Schumpeter, being one of the most prominent economists, is one of those vivid examples of the formation of the methodology of economic science, which determine the unique originality and attractiveness of the history of economic thought as the theoretical and methodological basis of other economic sciences. In this case, we are talking about one of the key problems of applying the principle of historicism in scientific research – the dialectics of the mutual influence and interdependence of the roles of the individual and the environment in which he lives in the process of civilizational development of both this individual and his environment as a whole. The **subject** of this study is the relationship between the role of creativity and the personal characteristics of a scientist and the conditions and features of his environment. **The purpose** of the study is to clarify the patterns of the relationship between the creative achievements of a talented individual and the environment of its functioning using the example of the creative biography of the world-famous scientist Joseph Alois Schumpeter.

Methods of the research. The research is based on a combination of general scientific methods and special methods of economic science, where analysis plays a key role. Taking into account the dynamics of the development of modern science, the research also applies philosophical and scientific approaches and synergistic principles, such as interdisciplinarity, pluralism, self-organization and multiculturalism, to study the mutual influence of the scientist's functioning environment and the methodology substantiated by him.

Conclusions. The paper analyzes the structure and methodological features of the creative achievements of Kleinwechter and Schumpeter. The relationship between the scientist and his environment are analyzed both at the level of personal communication and at the level of commonality of methodology with other leading scientists of the time. Separately, the methodology for studying the behavior and socio-economic role of the entrepreneur as a «creative destroyer» is considered. In this context, the biography of Schumpeter himself, his successes and failures in the field of scientific and applied activity are also analyzed. Accordingly, a more thorough analysis of the content of the first editions of the scientist's scientific publications, in particular, his reviews of the works of other leading scientists of that time, as well as documents reflecting various aspects of the organization of the teaching work of the outstanding scientist Joseph Alois Schumpeter, is justified as a subject of further research in this direction. The determining direction of such research is considered to be the elucidation of the regularities of the dialectical confrontation of the old with the new in both the theoretical and practical spheres, which makes new combinations more viable, more oriented towards a better satisfaction of our needs.

Keywords: *Friedrich Kleinwechter, Joseph Alois Schumpeter, Austrian school, historical school, neoclassical direction, creative destruction, innovation, history of economic science, non-economic criteria, neoliberalism.*

Вступ: зародження економічної науки на Буковині очевидно слід пов'язувати із заснуванням тут 4 жовтня 1875 року університету. Викладання економічних наук з моменту заснування університету до 1909 року забезпечував Фрідріх фон Кляйнвехтер, а протягом двох років після нього – Йозеф Алоїз Шумпетер

Постановка проблеми: Фрідріх Кляйнвехтер – професор Ризького університету, який приїхав викладати економічні дисципліни до новоствореного Чернівецького університету, – відомий учень австрійської школи і товариш одного з її лідерів Ойгена фон Бем-Баверка – представив цікавий синтез

ідей німецькомовних австрійської та історичної шкіл економічної науки. Йозеф Алоїз Шумпетер, постать, що вирізняється серед корифеїв економічної науки, слугує яскравим прикладом становлення методології економічного пізнання. Саме його праці демонструють ту неповторну оригінальність та інтелектуальну привабливість, що характеризують історію економічної думки як фундаментальну теоретико-методологічну основу для інших економічних дисциплін. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження діалектики взаємозв'язку між особистістю та середовищем її існування, що є ключовою проблемою застосування принципу історизму в наукових дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: праці Фрідріха Кляйнвехтера цілком незаслужено обділені увагою дослідників. Згадки про нього ми знаходимо переважно у власне австрійських¹², перекладних з англійської³ та румунських⁴ енциклопедичних виданнях того часу, зокрема у виданій в діаспорі українській енциклопедії Кубійовича⁵. Проблематика наукового доробку Й.А. Шумпетера та його впливу на розвиток світової економічної науки займає значне місце в працях багатьох дослідників, серед яких видатні економісти, соціологи та філософи. Зокрема, варто відзначити праці М. Блауга⁶, Б. Селігмена⁷, Ф. Хайєка⁸, Р. Хейлброна⁹, а також вагомий внесок вітчизняних науковців, таких як А. Чухно¹⁰, С. Злупко¹¹, Ю. Бажала¹² та П. Леоненко¹³, які досліджували історію економічної думки України ХХ століття.

Виокремлення не вирішених аспектів проблеми: Незважаючи на значний обсяг досліджень, недостатньо уваги приділяється вивченню закономірностей взаємодії між творчим потенціалом та особистісними характеристиками вченого, з одного боку, та умовами й особливостями середовища його діяльності – з іншого.

Методологія дослідження. Дослідження базується на поєднанні загальнонаукових методів та спеціальних методів економічної науки, де ключову роль відіграє аналіз. Цей метод дозволив:

- визначити еволюцію місця економічної науки у науковій парадигмі на рубежі ХІХ-ХХ ст;
- оцінити вплив вченого на формування економічної науки;
- порівняти ідеї вченого з ідеями інших сучасників;
- проілюструвати роль середовища у формуванні методології вченого.

Враховуючи динаміку розвитку сучасної науки, у дослідженні також застосовано філософсько-наукові підходи та синергетичні принципи, такі як міждисциплінарність, плюралізм, самоорганізація та мультикультурність, для дослідження взаємовпливу середовища функціонування вченого та обґрунтованої ним методології.

Постановка мети та завдань дослідження: Дослідження життєвого шляху та діяльності видатних особистостей, які залишили вагомий спадок у розвитку суспільства, завжди пов'язане з двома складними проблемами:

¹ Kleinwächter Friedrich, Brockhaus, Handbuch des Wissens in vier Bänden, 6. gänz. umgearb. u. verm. Aufl, Leipzig, F.A. Brockhaus, 1924, Bd. 2, F-K, P. 649 [in German].

² Kleinwächter Friedrich, Brockhaus Konversations-Lexikon. In 16 Bd, 14. vollst. Neubearb. Aufl, Leipzig: F.A. Brockhaus; Berlin; Wien, 1894, Bd. 10, K, Lebensversicherung, P. 408 [in German].

³ Kleinwächter Friedrich, Herders Konversations-Lexikon, 3. Aufl, Freiburg: Herdersche Verlagshandlung, 1905, Bd. 4: H – Kombattanten, P. 1655 [in German].

⁴ Grigoroviță M. Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică, Mircea Grigoroviță, Suceava: Mușatinii, 2005, P. 18, 104, 111-112 [in Romanian].

⁵ Kleinwächter Friedrich. Encyclopedia of Ukraine, ed. Volodymyr Kubijovyč, Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 1988, Vol. 2: G-K, P. 564 [in English].

⁶ Blauh M. «Schumpeter Yozef A. 100 velykykh ekonomistiv do Keynsa» [Great Economists Before Keynes]: *vstup do zhyttya i tvorchosti 100 velykykh ekonomistiv mynuloho* [A Introduction to the Lives and Works of 100 Economists of the Past], Ekonomichna shkola, 2005, P. 332-335 [in Ukrainian].

⁷ Seligman, Ben B. Main currents in modern economics: economic thought since 1870 / by Ben B. Seligman; with a new introduction by E. Ray Canterbury, pcm. Originally published: New York: Free Press of Glencoe, 1962 [in English].

⁸ Hayek F. A. Joseph Schumpeter (1883-1950) Publicado em 23 de junho de 2019 por De Tocqueville [in English].

⁹ Robert L. Heilbroner The Contradictions of Joseph Schumpeter, The Worldly Philosophers: The Lives, Times and Ideas of the Great Economic Thinkers (1953) [in English].

¹⁰ Chukhno A.A. «Schumpeter – zasnovnyk evolyutsiynoyi ekonomichnoyi teorii» [Schumpeter – the founder of evolutionary economic theory], *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu*, 2011, Vyp.579-580. *Ekonomika* [Scientific Bulletin of Chernivtsi University, 2011, Issue 579-580. Economics], P. 3-10 [in Ukrainian].

¹¹ Zlupko S.M. «Vplyv naukovykh doslidzhen' M.I.Tuhan-Baranovskoho na formuvannya i rozvytok ekonomichnykh pohlyadiv Y.A. Shumpetera» [The influence of scientific research by M.I. Tugan-Baranovsky on the formation and development of economic views of J.A. Schumpeter], *Tvorcha spadshchyna Yozefa A Shumpetera ta transformatsiya suchasnoyi ekonomiky Ukrayiny: mat-ly XIV mizhnar.nauk.-prakt.konf.* [The creative heritage of Joseph A. Schumpeter and the transformation of the modern economy of Ukraine: materials of the XIV International Scientific and Practical Conference], Chernivtsi, 2003, P. 10-15. [in Ukrainian].

¹² Bazhal YU.M. «Schumpeterivs'ka paradyhma «Statyky» i «Dynamiky» ekonomichnoyi systemy ta yiyi praktychne znachennya» [Schumpeterian paradigm of "Statics" and "Dynamics" of the economic system and its practical significance], *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ekonomika* [Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Series: Economics], Vyp. 145, Kyiv, Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyivs'kyi universytet», 2013, P. 5-8 [in Ukrainian].

¹³ Leonenko P.M. «Paradoksy osobystosti Y. A. Shumpetera» ta paradoksy yoho naukovoyi tvorchosti» [«Paradoxes of the Personality of J. A. Schumpeter» and the Paradoxes of His Scientific Creativity], *Naukova spadshchyna Yozefa Aloyiza Shumpetera i suchasnist': pohlyad iz mynuloho v maybutnye, Materialy III Mizhnarodnoyi Shumpeterivs'koyi konferentsiyi (21-22 zhovtnya 2016 r.)* [The Scientific Heritage of Joseph Alois Schumpeter and the Present: A Look from the Past to the Future, Materials of the Third International Schumpeter Conference (October 21-22, 2016)]. Chernivtsi: Chernivets'kyi nats. un-t, 2016, P. 16-20 [in Ukrainian].

– по-перше, тривале і жваве публічне обговорення їхньої діяльності, що ускладнює виокремлення унікального дослідницького аспекту;

– по-друге, необхідність обґрунтування суспільної значущості дослідження порівняно з діяльністю самої особистості.

Метою цього дослідження є виявлення закономірностей взаємозв'язку між творчими досягненнями та середовищем функціонування вченого на прикладі зародження економічної науки на Буковині в працях Ф.Кляйнвехтера та Й.А. Шумпетера.

Результати. У наукових колах, що займаються історією Буковини, часто виникають дискусії щодо її статусу як периферії в контексті Австро-Угорщини та сучасної України. Однак, у галузі економічної освіти та науки, роль Буковини, а саме Чернівецького університету, є незаперечною. Заснування університету в 1875 році та приїзд Фрідріха Кляйнвехтера стали ключовими подіями, що започаткували розвиток економічної науки в регіоні.

Фрідріх Кляйнвехтер, який працював в університеті з моменту його заснування, відіграв фундаментальну роль у його становленні. Він був не лише видатним організатором науки, але й впливовим вченим. Двічі обіймаючи посаду ректора та неодноразово будучи деканом юридичного факультету, Кляйнвехтер суттєво вплинув на формування та розвиток університету, а також на становлення багатьох викладачів.

Як науковець, Фрідріх Кляйнвехтер належав до австрійської школи економічної думки та був близьким соратником Ойгена фон Бем-Баверка. Його метод наукового дослідження, що ґрунтувався на методологічному індивідуалізмі та синтезуючому формалізмі, характеризувався домінуванням позитивізму з обмеженим використанням нормативних підходів. Його наукова спадщина охоплює три основні напрямки:

Перший напрямок присвячений дослідженням економічної природи картелів¹⁴: Фрідріх Кляйнвехтер приділяв значну увагу дослідженню економічної природи картелів, вважаючи їх продуктом еволюції середньовічних торгових гільдій та ремісничих цехів в умовах ліберального розвитку. Він проводив глибокий аналіз як зовнішніх, так і внутрішніх особливостей та проблем функціонування картелів. Кляйнвехтер переважно позитивно оцінював явище картелів, розглядаючи їх як форму розвитку та вдосконалення економічного порядку в умовах ринкового механізму. Він вважав, що картелі сприяють прогнозуванню та плануванню виробництва, продажу та цін, що в кінцевому підсумку повинно призвести

до рівномірного розподілу. Цікавим фактом є те, що під час свого першого перебування на посаді ректора Чернівецького університету Кляйнвехтер подарував першому ректору університету Константину Томащуку монографію, присвячену саме проблематиці картелів, з дарчим написом.

Другий важливий напрямок наукової спадщини Фрідріха Кляйнвехтера – це його критичний аналіз методології марксистської школи¹⁵ та її впливу на суспільство на рубежі XIX–XX століть¹⁶. Він досліджував соціальні рухи, викликані індустріалізацією, та оцінював внесок «наукового соціалізму» у розуміння «соціального питання». Водночас Кляйнвехтер категорично відкидав будь-які спроби обґрунтування комунізму. Він вважав, що «науковий соціалізм» не вийшов за рамки утопічного соціалізму Томаса Мора та Томмазо Кампанелли, називаючи таку державу «державою романів». Дослідження Кляйнвехтера привели його до висновку, що «науковий соціалізм» не зміг довести незамінність колективного розуму. Він також зазначав, що жоден вчений не зміг ані довести, ані спростувати об'єктивну необхідність колективної власності. Можливо, саме ці роздуми спонукали Кляйнвехтера до пильного вивчення економічної природи картелів, де колективні форми організації економіки відіграють важливу роль.

Третім важливим напрямком наукової спадщини Фрідріха Кляйнвехтера є його робота над підручниками з політичної економії¹⁷, економічної політики держави¹⁸ та фінансів¹⁹. Ці підручники відіграли важливу роль у систематизації та поширенні знань з економічної науки на початку XX століття.

Підручники Кляйнвехтера узагальнювали основні досягнення економічної науки того часу, особливо з точки зору методології австрійської школи. Вони відображали актуальні дискусії та концепції, що панували в економічній науці на початку XX століття.

Робота Кляйнвехтера над підручниками отримала високу позитивну оцінку від Ойгена Бем-Баверка, одного з провідних представників австрійської школи. Це свідчить про якість та важливість цих підручників для розвитку економічної освіти.

На початку XX століття в Чернівецькому університеті спостерігалася цікава закономірність взаємозв'язку між різними поколіннями вчених-економістів. Цей взаємозв'язок відіграв важливу роль у формуванні та розвитку економічної науки в регіоні.

Фрідріх Кляйнвехтер, один із засновників економічної науки в Чернівецькому університеті, вийшов на пенсію влітку 1909 року, хоча й продовжував читати деякі лекції. Зокрема, після

¹⁴ Fridrich Kleinwächter. Die Kartelle: Ein Beitrag zur Frage der Organisation der Volkswirtschaft [Fridrich Kleinwächter. The Cartels: A Contribution to the Question of Economic Organization], Innsbruck: Wagner, 1883, VIII, 245 p. [in German].

¹⁵ Kleinwächter F. Die Grundlagen und Ziele des sogenannten wissenschaftlichen Sozialismus [The foundations and goals of so-called scientific socialism], Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, 1885, 234 p. [in German].

¹⁶ Kleinwächter F. Die Staatsromane: Ein Beitrag zur Lehre vom Communismus und Socialismus [The State Novels: A Contribution to the Doctrine of Communism and Socialism], Wien: M. Breitenstein's Verl. Buchhandlung, 1891, 152 p. [in German].

¹⁷ Kleinwächter F. Lehrbuch der Nationalökonomie [Textbook of Economics], 4. verb. Aufl, Leipzig: C.L. Hirschfeld, 1923, T. 1: Lehrbuch der theoretischen Nationalökonomie, XIX, 366 p. [in German].

¹⁸ Ibidem, T. 2: Lehrbuch der Volkswirtschaftspolitik, VIII, 348 p.

¹⁹ Ibidem, T. 3: Lehrbuch Finanzwissenschaft, XII, 392 p.

встановлення на Буковині в 20-х роках румунської влади Фрідріх Кляйнвехтер був єдиним професором університету, якому офіційно дозволили читати лекції не румунською, а німецькою мовою. Його місце в 1909 році зайняв Йозеф Алоїз Шумпетер, видатний представник австрійської школи політичної економії. Після переходу Шумпетера до університету в Граці в 1911 році, Кляйнвехтер написав листа до міністра освіти з рекомендацією Кристофора Короаме на посаду викладача політичної економії в Чернівецькому університеті. У листі він посилався на високу оцінку досліджень Короаме з боку Ойгена Бем-Баверка та Йозефа Алоїза Шумпетера.

Науковий доробок Йозефа Алоїза Шумпетера охоплює широке коло проблем, які можна умовно поділити на три основні напрямки:

- Теорія економічної динаміки: Цей напрямок зосереджений на вивченні рушійних сил економічного розвитку, зокрема ролі інновацій та підприємництва.

- Концепція суспільного розвитку: Шумпетер досліджував соціальні та політичні аспекти капіталізму, зокрема його здатність до саморуйнування.

- Методологія економічного аналізу й історія економічної думки: Шумпетер зробив значний внесок у розвиток методології економічної науки та залишив глибокі праці з історії економічної думки.

Концепція підприємця-інноватора: на відміну від класичної та маржиналістської економічної теорії, Шумпетер поставив у центр своєї системи фігуру підприємця-інноватора. Він вважав, що саме підприємець, завдяки своїй здатності до інновацій, є головною рушійною силою економічного розвитку. Підприємець, використовуючи кредитні ресурси, впроваджує нові технології, створює нові ринки та форми організації виробництва, що призводить до економічного зростання.

Майже через 20 років після смерті вченого, німецький професор Едгар Шнайдер стверджував: «Йозеф Алоїз Шумпетер належить до небагатьох істинно великих представників економічних і суспільних наук свого століття і можливо, він був останнім з тих, хто впевненим поглядом майстра охоплює усю сферу даних наук і міг розуміти суспільство й економіку в їх взаємовідносинах і зв'язках, в їх історичній, аналітичній і філософській перспективі. Саме тому майбутні покоління повинні знати, що за людина він був.»²⁰

Вплив особистості Шумпетера на його науку: формування особистості Шумпетера відбувалося в ранній період його наукової кар'єри, зокрема під час його перебування в Чернівецькому університеті. Шумпетер вважав, що світогляд людини формується до

30 років, а подальше життя присвячене вдосконаленню сформованих поглядів: «...всі колись придбані нами знання та навички вкорінюються в нас і зливаються з іншими елементами нашої особистості настільки ж міцно, як, скажімо, залізничний насип із землею, на якій вона стоїть...».²¹ Його наукова методологія була нерозривно пов'язана з його особистістю, яка формувалася під впливом численних парадоксів і протиріч.

Парадоксальність життєвого шляху Шумпетера: життя та наукова діяльність Шумпетера були позначені парадоксальністю. Він часто зазнавав невдач, але в цілому його кар'єра була надзвичайно успішною. Цей парадокс відображає його унікальний підхід до життя та науки, де невдачі ставали стимулом для подальших досягнень. «Парадокс, невдача, катастрофа та невдоволення були основними ідеями життя й наукової діяльності Шумпетера. Він прожив парадоксальне життя, зробивши парадоксальну кар'єру. Він висував парадоксальні ідеї й писав парадоксальні книги. Раз у раз він зазнавав невдач як науковець, політик, бізнесмен і навіть як людина... Проте, як не парадоксально, ця низка суцільних невдач у своїй сукупності виявилася досить успішною».²²

Формування особистості Шумпетера: хоча Йозеф Шумпетер народився в Австрії в 1883 році (як і Кейнс) в забезпеченій, але нічим особливо не примітній родині. Проте його батько помер, коли йому було чотири і через сім років мати – Йоганна Грюмер – вийшла заміж за прославленого генерала фон Келлера, який командував військами віденського гарнізону і належав до родової австрійської аристократії. Таким чином, його рання соціалізація відбувалася у Відні в елітному середовищі. Вхідження в принципово інший клас суспільства зіграло визначальну роль у формуванні його поглядів. Дуже скоро Шумпетер взяв на озброєння манери та пристрасті однокласників і на довгі роки зберіг поважний вид, властивий людям шляхетної крові. Досить цікавий опис зовнішності Шумпетера дає відомий історик економічної науки Р.Хейлбронер: «... невисокий на зріст, не справляє враження веселуна, полюбляє пишномовний стиль і театральні жести. Крім цього, він аристократ... ще більшою мірою, ніж Кейнс, говорить зрозумілою нам сучасною мовою».²³ Він отримав високоякісну класичну освіту, що сприяло формуванню його широкого світогляду. Йозеф Алоїз Шумпетер у 1901 році розпочав навчання на факультеті права та політичних наук Віденського університету. У цьому навчальному закладі він відвідував семінари видатних представників австрійської школи – Ойгена фон Бем-Баверка та Фрідріха Візера, де разом з майбутніми

²⁰ Schneider E. Joseph A. Schumpeter – Leben und Werk eines grossen Sozialökonomen [Joseph A. Schumpeter – Life and work of a great social economist], Tübingen, 1970. P. 7 [in German].

²¹ Schumpeter J. Theorie der wirtschaftliche Entwicklung [Theory of economic development], Leipzig: Duncker u. Humblot, 1912, VIII, 548 p. [in German].

²² Frimen K. Yak chas splyvaye. Vid epokhy promyslovykh revolyutsiy do informatsynoyi revolyutsiyi [As time flies. From the Industrial Revolution to the Information Revolution], Krys Frymen, Fransysko Luka; per. z anhl. Kyiv, VD «Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya», 2008, P. 68 [in Ukrainian].

²³ Robert L. Heilbroner The Contradictions of Joseph Schumpeter, The Worldly Philosophers: The Lives, Times and Ideas of the Great Economic Thinkers (1953), P. 374 [in English].

відомими економістами – Людвігом фон Мізесом, Отто Бауером та Рудольфом Гільфердінгом – брав участь у жвавих дискусіях. Цей досвід, ймовірно, заклав основу його блискучого стилю полемічного аналізу. Крім того, Шумпетер самостійно опанував вищу математику.

У Віденському університеті Шумпетер швидко здобув визнання. За словами Артура Шпітгофа, він «ніколи не був новачком»²⁴ і водночас мав репутацію ««enfant terrible», який не боявся протистояти своєму вчителю і майбутньому покровителю О. Бем-Баверку. У 1906 році Шумпетер захистив докторську дисертацію з римського та загального права, після чого розпочав дворічну роботу в Міжнародному суді в Каїрі. Там він продемонстрував свої практичні здібності, успішно керуючи фінансами єгипетської принцеси.

1907 року, під час нетривалого стажування в Англії, Йозеф одружився на англійці Гледис Сіверс (англ. Gladys Seavers). Шлюб виявився не дуже вдалим. І 1920-го року вони розійшлися.

Формування власного методу економічного аналізу Шумпетера відбувалося в умовах домінування історико-індивідуалістичних методів економічних досліджень. Його перші праці, такі як «Про математичний метод в теоретичній економії»²⁵ та «Сутність та основний зміст теоретичної політичної економії»²⁶, були присвячені методології науки та аналізу розробок маржиналізму. У них він обґрунтовував перспективність застосування математичних методів в економічних дослідженнях та популяризував модель загальної рівноваги Л. Вальраса. Ці праці викликали негативну реакцію з боку академічної еліти Відня та представників німецької історичної школи.

Перебування в середовищі німецької історичної школи та австрійської школи маржиналізму вплинуло на формування наукових інтересів Шумпетера. Він поєднав дослідження капіталу та доходу на капітал, характерні для австрійської школи, з використанням статистичних інструментів, що було елементом методології історичної школи. Через свій новаторський підхід Шумпетер мав непрості стосунки з науковою елітою Австрії та Німеччини. За Шумпетером, як ми уже зазначали вище, ще з перших кроків наукового життя закріпилась і, власне, вже ніколи не полишала слава відступника від прийнятих наукових методів, «білої ворони», інтелектуала-дисидента. Наслідком для Шумпетера стали непрості стосунки з офіційною науковою елітою Австрії та Німеччини, яка не бажала бачити в своїх лавах порушника методологічних традицій. Тому, його добрий товариш і покровитель О. Бем-Баверк за домовленістю із своїм товаришем Фрідріхом Кляйнвехтером обирає для Шумпетера Чернівці

Таким чином, Й. Шумпетер змушений був починати свою професорську кар'єру на окраїні Австро-Угорської імперії в Чернівцях. «Нове виникає на периферії, там, де воно встигає розповсюдитися і довести свою корисність, перш ніж його поглине інерція панівної системи»²⁷ – ці слова засновника комп'ютерного журналу «Wired» Кевіна Келлі цілком і повністю стосуються особи непересічного вченого економіста і соціолога Йозефа Алоїза Шумпетера.

Під час роботи в Чернівецькому університеті Йозеф Шумпетер, як завжди, проявляв свою неординарність у всіх можливих аспектах. Його поведінка вирізнялася ексцентричністю та нетрадиційністю. Він з'являвся на засіданнях кафедри в жіночому костюмі для верхової їзди та викликав на дуель бібліотекаря, який відмовився видавати студентам книги у визначеній Шумпетером кількості.

Майже одразу після приїзду в Чернівці Шумпетер організував «Соціально-наукове академічне товариство», яке щомісяця збиралося на наукові дискусії. Першою була лекція на тему «Утворення трастів та національне майбутнє», що безумовно було даниною науковим дослідженням Фрідріха Кляйнвехтера. Він також разом із професором математики Ганом Гансом створив студентський гурток для обговорення наукових праць та соціальних питань.

За два неповні навчальні роки Шумпетер прочитав лекції з широкого кола економічних та суміжних дисциплін, що викликали великий інтерес у студентів. Серед його курсів були «Австрійське фінансове право», «Аналіз Бем-Баверком економічних процесів», «Гроші, кредит і банки», «Народноекономічна політика» та інші.

Наукова бібліотека Чернівецького університету була заснована в 1852 році як Крайова публічна бібліотека. Після заснування Чернівецького університету в 1875 році вона стала університетською бібліотекою. На відміну від багатьох інших бібліотек Центральної та Західної Європи, бібліотека в Чернівцях уникла пожеж та масового розкрадання фондів під час обох світових воєн. Це забезпечило збереження цінних історичних документів та видань.

Збереження першодруків робіт Й. Шумпетера робить бібліотеку особливо цінною для дослідників економічної думки. Бібліотека зберегла унікальні видання, що важливо для світової наукової спільноти. Ця інформація підкреслює важливість бібліотеки як культурного та наукового надбання, особливо в контексті збереження історичних документів.

Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича зберігає унікальну колекцію першодруків праць Шумпетера за першу чверть XX століття. Це робить Чернівці «Шумпетеріанською перлиною» світового рівня.

²⁴ Haberler G., Schumpeter J. A., Quarterly Journal of Economics, August 1950, P. 333-384 [in English].

²⁵ Schumpeter J. «Über die mathematische Methode der theoretischen Ökonomie» [On the mathematical method of theoretical economics], *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung*, 1906, Bd. 15, P. 30-49 [in German].

²⁶ Schumpeter J. Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie [The nature and main content of theoretical economics], Leipzig: Duncker u. Humblot, 1908, XXXII, 626 p. [in German].

²⁷ Kelli K. Nevidvorotne. 12 tekhnolohiy, shcho formuyut' nashe maybutnye [The Inevitable. 12 Technologies That Are Shaping Our Future], Perekl. N. Valevs'ka, Kyiv, Nash Format, 2018, 364 p. [in Ukrainian].

Бібліотека має в своєму розпорядженні перше видання «Теорії економічного розвитку»²⁸ та друге, допрацьоване видання (але без «таємничого» сьомого розділу) вже професором Боннського університету²⁹. Також у фондах бібліотеки зберігається 27 томів «Журналу економіки, соціальної політики і управління», де Шумпетер публікував свої статті і в числі видавців якого були О. Бем-Баверк, Є. Філіппович, Ф. Візер. З цим виданням співпрацював і Шумпетер, поєднуючи роботу з викладацькою і науковою діяльністю в Чернівцях і Граці. Тут, окрім численних рецензій, Й. Шумпетер публікує свої статті, у яких простежується вплив на його теорію економічного розвитку ідей і поглядів видатних, глибоко шанованих ним вчених економістів Джона Бейтса Кларка, Фрідріха Візера, Леона Вальраса та інших: «Теорія розподілу професора Кларка»³⁰, «Замітки про проблеми розподілу»³¹, «Про стан економічної кризи»³², «Марі Еспрі Леон Вальрас»³³, «Динамічна теорія процентів капіталу. Заперечення»³⁴, «Наукова праця Ойгена фон Бем-Баверка».³⁵

Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича зберігає унікальні видання, що мають велику цінність для дослідників. Зокрема, у фонді зарубіжних видань зберігається 64-томне видання «Архів соціального законодавства і статистики» (1888-1930 pp.), де Йозеф Шумпетер був одним із видавців разом з видатними науковцями, такими як Вернер Зомбарт, Макс Вебер та інші.

У цьому виданні опубліковані ранні праці Шумпетера, такі як «Хвильовий рух економічного

життя»³⁶, «Основний принцип теорії розподілу»³⁷, «Відсоткові ставки і монетарні правила»³⁸, «Монополія на землю»³⁹, «Соціальний продукт і способи підрахунку»⁴⁰ та інші. Це свідчить про те, що ранні праці Шумпетера видавалися не лише в Австрії та Німеччині, але й в інших європейських виданнях.

Перед тим, як покинути Чернівецький університет у 1911 році, Шумпетер прочитав в Чернівцях лекцію «Як вивчати соціальні науки»⁴¹, а також виступив на пленарній сесії юридичного товариства у Відні з лекцією «Некомерційний фонд в галузі права і економіки».⁴² В цих двох доповідях він окреслив напрямки своїх досліджень. Це свідчить про його інтерес до проблем суспільного розвитку та концепцій соціального напрямку в економічній науці.

Саме в Чернівцях, які на той час переживали завершення ряду змін, що привели до перетворення міста у справжню європейську перлину внаслідок динамічної серії бурхливих нововведень (університет, електрифікація, водопровід, каналізація, бруківка, театр, трамвай) з подачі яскравого бургомистра-новатора Антона Кохановського, Шумпетер написав свою першу фундаментальну працю «Теорія економічного розвитку», яка була опублікована в Лейпцигу в 1912 році⁴³. У цій праці він представив економічний розвиток як процес «творчого руйнування», що ґрунтується на інноваційній діяльності підприємців. Шумпетер розширив традиційне розуміння рівноваги, розрізняючи статичну рівновагу системи та її динамічний розвиток. Він підкреслив, що динамічний розвиток трансформує

²⁸ Schumpeter J. Theorie der wirtschaftliche Entwicklung, op. cit., 548 p.

²⁹ Schumpeter J. Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung: Eine Untersuchung über Unternehmergewinn, Kapital, Kredit, Zins und dem Konjunkturzyklus [Theory of Economic Development: An Investigation into Entrepreneurial Profit, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle], 2. neu bearb., Aufl. Munich; Leipzig Duncker u. Humblot, 1926, 369 p. [in German].

³⁰ Schumpeter J. «Professor Clark's Verteilungstheorie» [Professor Clark's distribution theory], *Zeitschrift für Volkswirtschaft* [Journal of Economics], Sozialpolitik und Verwaltung, 1906, Bd. 15, P. 325-333 [in German].

³¹ Schumpeter J. «Bemerkungen über das Zurechnungsproblem» [Remarks on the attribution problem], *Zeitschrift für Volkswirtschaft* [Journal of Economics], Sozialpolitik und Verwaltung, 1909, Bd. 18, P. 79-132 [in German].

³² Schumpeter J. «Über das Wesen der Wirtschaftskrisen» [On the nature of economic crises], *Zeitschrift für Volkswirtschaft* [Journal of Economics], Sozialpolitik und Verwaltung, 1910, Bd. 9, P. 271-325 [in German].

³³ Schumpeter J. «Marie Éspril Léon Walras» [Marie Éspril Léon Walras], *Zeitschrift für Volkswirtschaft* [Journal of Economics], Sozialpolitik und Verwaltung, 1910, Bd. 9, P. 397-402 [in German].

³⁴ Schumpeter J. «Eine dynamische Theorie des Kapitalzinses. Eine Entgegnung» [A dynamic theory of interest. A rebuttal], *Zeitschrift für Volkswirtschaft* [Journal of Economics], Sozialpolitik und Verwaltung, 1913, Bd. 22, P. 599-639 [in German].

³⁵ Schumpeter J. «Das wissenschaftliche Lebenswerk Eugen von Böhm-Bawerk», *Zeitschrift für Volkswirtschaft* [Journal of Economics], Sozialpolitik und Verwaltung, 1914, Bd. 23, P. 454-528 [in German].

³⁶ Schumpeter J. «Die Wellenbewegung des Wirtschaftslebens» [The wave movement of economic life], *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1915, Bd. 39, P. 1-32 [in German].

³⁷ Schumpeter J. «Das Grundprinzip der Verteilungstheorie» [The basic principle of distribution theory], *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, Tübingen J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1916-1917, Bd. 42, P. 1-88 [in German].

³⁸ Schumpeter J. «Zinsfuß und Geldverfassung» [Interest rate and monetary constitution], *Zeitschrift für Volkswirtschaft* [Journal of Economics], Sozialpolitik und Verwaltung, 1913, Bd. 22, P. 658-660 [in German].

³⁹ Schumpeter J. «Das Bodenmonopol: Eine Entgegnung auf Dr. Oppenheimers Artikel», *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1917-1918, Bd. 44, P. 495-502 [in German].

⁴⁰ Schumpeter J. «Das Sozialprodukt und die Rechenpfennige. Glossen und Beiträge zur Geldtheorie von heute» [The national product and the counting pennies. Notes and contributions to today's monetary theory], *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1917-1918, Bd. 44, P. 627-715 [in German].

⁴¹ Schumpeter J. Wie studiert man Sozialwissenschaft [How to study social science], Czernowitz im Kommissionsverlag der K.K. Universitätsbuchhandlung H. Pardini; Buchdruckerei M. Ebner, 1910. 28, XI S. (Vorträge und Abhandlungen herausgegeben vom Sozialwissenschaftlichen akademischen Vereine in Czernowitz, Nr.2) [in German].

⁴² Schumpeter J. Gründungsgewinn in Recht und Wirtschaft, *Zeitschrift für Notariat und freiwillige Gerichtsbarkeit in Österreich*, Bd. 53, S. 31, 1911, Bd. 53, P. 31 [in German].

⁴³ Schumpeter J. Theorie der wirtschaftliche Entwicklung ..., op. cit., VIII, 548 p.

економічну структуру та змінює взаємозв'язки між «новим» і «старим» виробництвом. Усвідомлюючи необхідність інтеграції статичної теорії рівноваги з теорією економічного зростання, він запропонував еволюційно-динамічний підхід, який підняв теорію рівноваги на новий рівень.

У 1911 році Шумпетер повернувся до Граца, де продовжив свою наукову та викладацьку діяльність. Цей період у житті Йозефа Шумпетера, а саме його повернення до університету в Граці, був надзвичайно плідним у його творчій діяльності. Протягом двох років Шумпетер викладав економіку та соціологію в місцевому університеті. Це дало йому можливість розвивати та поглиблювати свої наукові ідеї. Безпосередньо перед Першою світовою війною було організовано обмін професорами між американськими та європейськими університетами і Шумпетер був одним із перших австрійців, хто взяв участь у цій програмі: у 1913 році він вперше відвідав Гарвардський університет. Ця поїздка мала значний вплив на його наукову діяльність, оскільки вона дала йому можливість ознайомитися з працями американських економістів-теоретиків. Завдяки його науковому відрядженню у Відні вже в перші післявоєнні роки були добре відомі праці американських економістів-теоретиків. Після відвідування Гарварду Шумпетер повернувся до університету в Граці, де продовжив свою викладацьку та наукову діяльність ще на чотири роки та написав працю з історії економічних учень⁴⁴.

У 1918 році Шумпетер став радником «комісії із соціалізації» при уряді Німеччини, а в 1919 році обійняв посаду міністра фінансів в соціалістичному уряді Австрійської республіки, що викликало шире здивування його колег-неокласиків, у відповідь на яке Шумпетер сказав вкрай дефіцитну для розуміння сучасних політиків фразу: «Якщо хтось хоче покінчити життя самогубством, то дуже добре, якщо при цьому буде присутній лікар». Він розробив план фінансової стабілізації, але його пропозиції не були підтримані урядом і він пішов у відставку. Хоча, як відзначають сучасні науковці, можна було би справді очікувати на вагомий результат за умови реалізації запропонованих пропозицій⁴⁵.

У 1921 році Йозеф Шумпетер очолив приватний «Бідерман Банк», де працював до його банкрутства в 1924 році. Після цього він взяв на себе зобов'язання розрахуватися з усіма кредиторами, виконуючи їх протягом десяти років.

У 1924-1925 роках Шумпетер займався викладацькою діяльністю в Японії, де в Токійському університеті Хітоцубаші досі зберігається частина його особистої бібліотеки.

У 1925 році Шумпетер одружився вдруге з Анною Жозефіною Райзінгер, яка померла під час пологів через рік.

З 1925 року він працював професором Рейнського університету, де викладав курси з фінансів, грошей і кредиту, історії економічної думки та очолював кафедру державних фінансів.

Шумпетер за власним визнанням не належав до жодної конкретної наукової школи, але значно розширив межі економічних досліджень. Він цікавився працями Лозанської математичної школи та історичної школи. Разом з Рагнарм Фрішем, Ірвінгом Фішером та іншими він заснував Економетричне товариство та журнал «Економетрика». Окремі результати досліджень в даному напрямку на основі аналізу економічних закономірностей кон'юнктурних коливань на прикладі Великої депресії представлено у праці «Бізнес-цикли: теоретичний, історичний та статистичний аналіз капіталістичного процесу»⁴⁶.

У 1927-1928 роках та 1930 році Шумпетер викладав у Гарвардському університеті. У 1932 році він остаточно переїхав до США, де до кінця життя працював професором Гарвардського університету. Його учнями були такі відомі економісти, як майбутній Нобелівський лауреат Пол Самуельсон та автор моделі «ламаної кривої попиту» Пол Суїзі, якого завдяки перейнятим у вчителя манерам поведінки та стилю одягу теж часто вважали метросексуалом та фріком.

У 1937 році він одружився з Елізабет Фірускі, яка підтримувала його наукові пошуки.

У 1940-1941 роках він був президентом Економетричного товариства. Його інтерес до математичних методів в економічних дослідженнях охоплював популяризацію їх використання та дослідження аспектів, що не піддаються формалізації.

Йозеф Шумпетер, відомий своїм міждисциплінарним підходом до суспільних наук, особливо в контексті соціально-економічних процесів, не міг ігнорувати «неекономічні критерії». Це означає, що він враховував вплив неекономічних чинників на економічну динаміку.

Однією з його ключових праць, яка підтверджує цей підхід, є «Капіталізм, соціалізм і демократія»⁴⁷. Ця робота, що охоплює широкий спектр економічних, соціальних, політичних та культурологічних аспектів, зробила Шумпетера одним із засновників сучасної соціології.

На основі всебічного використання міждисциплінарного підходу Шумпетер досліджував соціально-економічні процеси, враховуючи вплив неекономічних чинників. Ця праця, що є результатом 40 років роздумів, досліджує різні суспільні формації в контексті Великої депресії. Вона охоплює широкий

⁴⁴ Schumpeter J. A. *Epochen der Dogmen und Methodengeschichte, Grundriss der Sozialökonomik* [Epochs of dogmas and methodological history, outline of social economics], bearb.: S. Altman, Th. Brinkman, J. Schumpeter [et. al.], Tübingen J.C.B. Mohr, 1914, Abt. 18 *Wirtschaftswissenschaft* / bearb.: K. Bücher, J. Schumpeter, pr. Freiherrn von Wieser, P. 19-124 [in German].

⁴⁵ Heertje A. «Stolper and Schumpeter, Arnold Heertje» [Stolper and Schumpeter, Arnold Heertje], *Journal of Evolutionary Economics*, 1996, N 6, P. 344 [in English].

⁴⁶ Schumpeter J. A. *Business cycles. a Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, New York Toronto London: McGraw-Hill Book Company, 1939, 461 p. [in English].

⁴⁷ Schumpeter J. A. *Capitalism, socialism and democracy*, 1942, Harper & Brothers, 431 p. [in English].

спектр економічних, соціальних, політичних та культурологічних аспектів. Шумпетер досліджує роль інституційних факторів та значення підприємницької діяльності. Він також висловлює двоїсте ставлення до соціалістичної економіки. Концепція «творчого руйнування», популяризована Шумпетером, описує процес індустріальної мутації, що постійно реконструює економічну структуру. Ця концепція, вперше використана Вернером Зомбартом⁴⁸, підкреслює динамічний характер капіталізму. Глибокі дослідження соціальних процесів у праці «Капіталізм, соціалізм і демократія» зробили Шумпетера одним із засновників сучасної соціології. Подібність економічних і соціологічних підходів зближує погляди Шумпетера з американською інституційною традицією Веблена⁴⁹ і Мітчелла⁵⁰.

У 1949 році Шумпетера першим з іноземних економістів обирають президентом Американської економічної асоціації.

Останні роки життя Шумпетер присвятив узагальненню та систематизації закономірностей розвитку економічної науки. Її історію він розглядав як процес розвитку аналітичного апарату і методів наукового аналізу економічних явищ. Після першої праці 1914 року фундаментальним внеском у дослідження даної проблеми стала праця «Десять великих економістів: від Маркса до Кейнса»⁵¹. Зміст книги складають 10 глав з викладенням біографічних відомостей та аналізом основних праць найбільших, на думку автора, економістів. Перелік цих вчених дає досить цінну поживу для формування уявлень про наукові інтереси та методологічні особливості наукового методу Шумпетера як непересічного вченого:

- К. Маркс як один із найяскравіших дослідників на стику економічних та соціальних наук;
- улюблений наставник Шумпетера Ойген фон Бем-Баверк та його учитель К. Менгер;
- улюблений вчений Шумпетера засновник Лозанської школи Л. Вальрас та його учень В. Парето;
- лідер Кембриджської школи та неокласичного напрямку А. Маршалл і американські неокласики Ф. Тауссіг та І. Фішер;
- засновник кон'юнктурно-статистичного інституціоналізму У.К. Мітчелл;
- і, нарешті, сам Дж. М. Кейнс, в творчості якого Шумпетер цінував перш за все обґрунтування змін в ролі держави.

– Як доповнення в книзі також опубліковані нариси вченого ще про трьох економістів: ще один яскравий представник австрійської школи та Віденського університету Фрідріх фон Візер і представники історико-статистичної школи Г. Ф. Кнапп і Л. фон Борткевич.

Остання фундаментальна, хоча, на жаль і не завершена, праця Шумпетера «Історія економічного аналізу», яка в XX ст., особливо в другій його половині,

фактично поклала початок відповідних досліджень в багатьох країнах світу (Е.Жамс – у Франції, Р.Хейлбронер та Б.Селігмен – у США, Такаші Негіші – у Японії, М.Блауг – у США та Великобританії). Дана праця була опублікована вже після смерті автора його дружиною Елізабет Боді Шумпетер (яка між іншим теж була економістом і мала опубліковані праці з економічної історії) за сприянням лауреата Нобелівської премії Василя Леонтєва.

Суперечливий та неоднозначний образ Йозефа Шумпетера як особистості та вченого багато в чому відображає його власну теорію підприємництва. Вже у своїй праці «Теорія економічного розвитку», написаній у Чернівцях, він розглядав капіталізм як динамічну систему, що розвивається завдяки підприємницькій діяльності.

Шумпетер запропонував оригінальне пояснення джерел прибутку, вважаючи його результатом новаторської діяльності підприємця. Цей прибуток тимчасовий і зникає, коли інші капіталісти переймають новаторські ідеї. Підприємець-новатор – це не звичайний бізнесмен, а людина, яка порушує усталені економічні норми, поєднуючи фактори виробництва новими способами. Шумпетер використав термін «entrepreneur», запозичений з французької мови, щоб описати підприємця-новатора. Цей термін підкреслює активну та творчу роль підприємця в економічному розвитку.

Успішний підприємець, за Шумпетером, є унікальним поєднанням інтуїції та раціональності. Він володіє нестримною фантазією та чітким прагматичним розрахунком. Це людина, чії дії випереджають час: те, що інші почнуть робити завтра, він зробив учора, а сьогодні він втілює ідеї, які інші реалізують лише післязавтра.

Шумпетер стверджував, що інновації – це прерогатива видатних учасників ринку. Лідерство вимагає значних зусиль та ризику, тоді як наслідування є відносно простим. Таким чином, лідери формують окремий суспільний прошарок.

Досліджуючи сутність підприємництва, Шумпетер розглядав його в різних аспектах. У праці «Теорія економічного розвитку» він аналізував підприємця як ініціатора «творчого руйнування». У книзі «Капіталізм. Соціалізм. Демократія» він досліджував місце підприємця в соціальній структурі, підкреслюючи його роль на вершині суспільних відносин.

В історії світової економіки є безліч прикладів підприємців, які, починаючи з нуля, зуміли створити великі компанії, потіснивши на ринку існуючі корпорації: Стів Джобс і Стів Возняк, Марк Цукерберг, Біл Гейтс, Сергій Брін і Ларрі Пейдж, Марсель Бік і Едуард Баффар тощо.

Підприємці-лідери, хоч і конкурують між собою, є рушійною силою постійних змін. Шумпетер

⁴⁸ Sombart W. Krieg und Kapitalismus [War and Capitalism], Leipzig, Duncker and Humblot, 1913, VIII, 232 p. [in German].

⁴⁹ Thorstein V. The Theory of Business Enterprise, New Brunswick, New Jersey, 1904, Transaction Books, P. 286 [in English].

⁵⁰ Clair W. Mitchell Measuring Business Cycles (with A.F. Burns), New York, National Bureau of Economic Research, 1946 [in English].

⁵¹ Joseph A. Schumpeter Ten Great Economists from Marx to Keynes. By Joseph A. Schumpeter, New York: Oxford University Press, 1951, P. XIV, 305 p. [in English].

порівнював еліту суспільства з готелем, де постояльці постійно змінюються: «Верхні прошарки суспільства дійсно нагадують готелі: вони завжди заповнені, але постояльці щоразу змінюються»⁵². Це підкреслює динаміку ринкових позицій, де навіть лідери можуть зазнати втрат. Прикладами таких втрат є Nokia, Xerox, Microsoft та Sony.

Шумпетер розглядав історію як результат впливу еліт – невеликих груп обдарованих людей. Він вважав, що ці люди стають лідерами завдяки особистим якостям, а не походженню чи багатству. Це перегукується з теорією пасіонарності Льва Гумільова⁵³.

Концепція підприємця-новатора, розроблена Шумпетером, відображає його власний життєвий шлях. Він був учнем австрійської школи маржиналізму, але його класифікація в економічній науці залишається предметом дискусій.

Шумпетер викладав економічні дисципліни в університетах Чернівців, Граца, Японії, Німеччини та США. Він також мав досвід роботи в Міжнародному суді в Каїрі, в уряді Австрії та в приватному банку.

Різноманітний досвід Шумпетера можна узагальнити в чітку еволюційну схему:

- Ґрунтовна полімовна освіта;
- Вивчення соціально-економічних дисциплін;
- Інтерес до математичних методів в економіці;
- Розробка «Теорії економічного розвитку»;
- Різноманітна практична діяльність, іноді суперечлива та невдала»

- Особисті трагедії, такі як розлучення з першою і смерть другої дружини;
- Заснування Економічного товариства;
- Дослідження кон'юнктурних циклів;
- Аналіз цивілізаційних та формаційних процесів;
- Узагальнення розвитку економічної науки.

Шумпетер ніколи не читав лекцій про свої теорії, можливо, через відчуття їх недосконалості та недостатню формалізацію. Він часто жартував, що з трьох його бажань – стати великим економістом, коханцем і вершником – збулися лише два⁵⁴.

Шумпетер збагатив світову економічну науку, поєднавши німецькомовні наукові традиції з реальним

економічним досвідом. Його праці залишаються предметом дискусій серед економістів, істориків, математиків та соціологів.

Наукову спадщину Шумпетера важко віднести до певної школи чи напрямку. Його погляди еволюціонували з часом, що ускладнює їх статичну оцінку. Будь які точки зору про належність чи неналежність Шумпетера до певної наукової течії, чи до певних шкіл або напрямів економічної теорії відповідно до певних його ідей чи поглядів «статичні, тобто відображають реальність на певний момент часу, без врахування як попереднього, так і наступного розвитку і еволюції поглядів ученого»⁵⁵. Найбільш влучним є його визначення як «найбільшого гетеродокса серед ортодоксів»⁵⁶.

Можна стверджувати, що Йозеф Шумпетер заклав теоретико-методологічні основи для формування школи неокласичного синтезу, яка об'єднала неокласичні та кейнсіанські погляди. Ця школа розглядала кейнсіанську модель як крайній випадок класичної моделі в умовах короткострокових потрясінь.

Під час Великої депресії, читаючи лекції в Гарвардському університеті, Шумпетер висловив нетрадиційну точку зору. Він вважав депресію «корисним холодним душем»⁵⁷ для капіталізму, підкреслюючи її роль у очищенні економіки.

Невипадково, що саме учень Шумпетера, Пол Самуельсон, став лідером школи неокласичного синтезу. Це підкреслює вплив Шумпетера на формування цього напрямку економічної думки. Відповідно до цього Шумпетера часто називають засновником еволюційної економічної теорії⁵⁸, що відображає його динамічний підхід до аналізу економічних процесів.

Американський економіст Г. Хаберлер⁵⁹, який особисто знав Шумпетера, описував його як громадянина світу та інтелектуала. Шумпетер не ототожнював себе з жодною національністю, групою чи школою, а був насамперед дослідником.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, для подальшого поглибленого вивчення наукової спадщини Йозефа Шумпетера необхідно провести ретельний аналіз його

⁵² Joseph A. Schumpeter *Capitalism, socialism and democracy*, op. cit., P.156.

⁵³ Gumilev L. N. *Etnogenez i biosfera Zemli* [Ethnogenesis and the Earth's biosphere], Pod red. d.g.n., professora V. S. Zhekulina, 2-ye izd., ispr. i dop., Leningrad: Izd-vo LGU [Ed. by Doctor of Geographical Sciences, Professor V. S. Zhekulina, 2nd ed., corrected and enlarged, Leningrad: Leningrad State University Publishing House], 1989, 496p. [in Russian]

⁵⁴ Robert L. Heilbroner *The Contradictions of Joseph Schumpeter, The Worldly Philosophers: The Lives, Times and Ideas of the Great Economic Thinkers*, 1953, P. 375 [in English].

⁵⁵ Zlupko S. M. «Vplyv naukovykh doslidzhen' M.I. Tugan-Baranovskoho na formuvannya i rozvytok ekonomichnykh pohlyadiv Y.A. Shumpetera» [The influence of scientific research by M.I. Tugan-Baranovsky on the formation and development of economic views of J.A. Schumpeter], *Tvorcha spadshchyna Yozefa A Shumpetera ta transformatsiya suchasnoyi ekonomiky Ukrainy: mat-ly XIV mizhnar.nauk.-prakt.konf* [The creative heritage of Joseph A. Schumpeter and the transformation of the modern economy of Ukraine: materials of the XIV international scientific and practical conference], Chernivtsi: 2003, P. 17 [in Ukrainian].

⁵⁶ Frimen K. Yak chas splyvaye. Vid epokhy promyslovykh revolyutsiy do informatsiyanoi revolyutsiyi [As time flies. From the Industrial Revolution to the Information Revolution], Kryz Frymen, Fransysko Luka; per. z anhl. K.: VD «Kyievo-Mohylyans'ka akademiya», 2008, P. 33 [in Ukrainian].

⁵⁷ Robert L. Heilbroner *The Contradictions of Joseph Schumpeter, The Worldly Philosophers: The Lives, Times and Ideas of the Great Economic Thinkers*, 1953, P. 374 [in English].

⁵⁸ Chukhno A.A. «Shumpeter – zasnovnyk evolyutsiyanoi ekonomichnoyi teorii» [Schumpeter – the founder of evolutionary economic theory], *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu* [Scientific Bulletin of Chernivtsi University], 2011, Vyp.579-580, P. 3-10 [in Ukrainian].

⁵⁹ Haberler G. Joseph Alois Schumpeter [Joseph Alois Schumpeter], *Quarterly Journal of Economics*, August 1950, P. 333-384 [in English].

першодруків, зокрема рецензій на праці провідних економістів, включаючи представників австрійської школи та колег з Чернівецького університету та документів, що відображають організацію викладацької діяльності Шумпетера.

При цьому ажливо пам'ятати слова Джона Мейнарда Кейнса, який має дуже багато спільного із Шумпетером (рік народження, манера поведінки і спілкування, неоднозначна оцінка економічної системи капіталізму), але який також був одним із ключових ідеологічних опонентів Шумпетера: «Проблема полягає не в нових ідеях, а в нашій неспроможності позбутися старих ідей, які міцно засіли в кожному закутку нашої свідомості»⁶⁰.

Однак саме відкрите протистояння старих і нових ідей сприяє появі життєздатних комбінацій, що краще задовольняють потреби суспільства. Діалектичне протистояння старих і нових ідей у теоретичній і практичній сферах сприяє появі нових, більш адаптованих комбінацій, які краще відповідають потребам суспільства.

Богдан Сторощук – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: економічна

політика, економіка влади, історія економічної науки. Автор більше 100 наукових публікацій.

Bohdan Storoshchuk – PhD of Economic, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory, Management and Administration of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Scientific interests: economic policy, economics of power, history of economic science. Author of more than 100 scientific publications.

Микола Цепенда – кандидат географічних наук, доцент, асистент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: регіональна економіка та її історія, водноресурсний менеджмент, інформаційні технології в туризмі. Автор більше 30 наукових статей.

Mykola Tsependa – candidate of geographical sciences, lecturer of the Department of Economic Geography and Environment Management of Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University. Scientific interests of the author are the following: regional economy and its history, water resource management, information technologies in tourism. The scientist is the author of over 30 scientific articles.

Received: 4.11.2024

Advance Access Published: December, 2024

© S. Bohdan, M. Tsependa, 2024

⁶⁰ Keynes J. M. General Theory of Employment, Interest and Money, 1936 [in English].